

SAN JUAN DE ARTIA

Arantzazutik lau-bost kilometrora arkitzen da *Artia* mendia, eta mendi ortan, patxada onean eseririk dago baserri bakar bat, "*San Juan de Artia*" deritzana. Bertatik Arabako mugara iru bat kilometro. Gaur eguneko *karreterak* egin orduko, emendixe pasatzen zan arlanduz egiñiko kaltzada ospetsua, ots, Kalahorrako kaltzada. Kaltzada onek eta Arantzazukoak, Oiñatitik gora goazela, bat egiten dute, baiña Arrikutz izeneko baserrietara ezkerro, elkarrengandik bereizten dira, batak Arantzazurako bidea, eta besteak Artia mendirakoa artuaz.

Orain San Juango baserri ori arkitzen dan tokian, beñiola santu beronen ermita zegoan, eta baita mandazaiñentzat estalpe ta ventamoduko bat ere. Gipuzkoak, Araba eta Gaztelakin bere artu-eman eta sal-erosiak egiteko zitun iru kaltzadetatik, auxe zan bat (beste biak: San Adriango arkaitz zulatutik dijoana, eta Arlabangoa; auek ere Arantzazutik urbil xamar). Arbide onetan etengabe ibiltzen omen ziran mandazaiñak atzera eta aurrera, ogi, ardo, arrai eta beste gauza askoen karrion. Baita apaizgalak ere mando-gaiñen pasatzen omen ziran emendixe, beren ordenazioak artzeko Kalahorrara zijoaztenean; an baitzegoan ordun Gipuzkoako zati onen Apezpiku jauna.

Aurten San Iñazio Loyolakoaren mende-betetzea dala-ta, berritu da auzi zar bat. Alegia, *gure Patroi aundia* Iruñatik Loyolara zaurituta ekarri zutenean, nongo bidetik edo tokitik sartu ote zan Gipuzkoan? Ikus gai ontaz Aita Rekondok S. J. aurtengo ilbeltz-otsailleko *Razón y Fe*-an idatzitako lana. Auzia ezta bearbada lan onekin garbituko, baiño ba-dakar albiste jakingarri bat, *Egan*-en azaltzeko egokia. San Juan de Artia-ko amona (69 urte ditu; Maria Santos Maiztegi, beronen izen-abizenak) sendo dago ontan: bera ume zanean, alegia, maiz entzun omen zion bere aitona zanari, San Iñazio San Juango toki ontan gau bat egiña zala; Araba aldetik gaixorik zeto-

rrela, gaiñera, eta bere sorterriko aizeak mesede egin ziotela. San Juango amonaren aitorrera au Aita Rekondok len aitaturiko lanean agertu du. Geroztik San Juan de Artlan bein baiño geiagotan izanda nago, eta egiztatu al izan det Aita Rekondok dion guztia. Gaiñera, bere aitona zanari buruz garbitasun bereziak ere eman dizkit Maria Santos Maiztegik. Ezpaitzan aiton ori nolanaiko gizona izan. Jose Maiztegi —onela zeritzan— duela 50 urte il zan, 99 urtekin. Asko ikusitako gizona omen zan, sarjento izana, erderaz ondo zekiana eta etorri aundikoa. Oiñatiko kalean oso ezaguna omen zan, eta Ayuntamentoak batzarra zeukan guztietan, an ikusiko zenuten gure *Jose San Juan* (ala deitzen zioten Oiñatin), bere makillatxuaz, begirune ta itzal aundiaren erdian, Udaletxera joaten. Bai ba (esaten digu amonak) garai artan Oiñatiko alde guzti onetan bera zan erderaz zekian bakarra, eta gauzak egoki azaltzen oso azkarra zan; orregatik txit estimatua zeukaten udaletxeok... Gu orduan ume gazteak giñan, eta San Iñazio San Juanen egon zala entzutean, galdetzen genion: Ba orduan etxe oni zergatik esaten zaio San Juan, eta ez San Iñazio...?

Jose San Juan-en aitorrera au ba ote da aintzat artzeko modukoa? Jaun orren bizitza gugandik urbillegi arkitzen da, noski, eta San Iñazioen denporara igotzeko belaur asko falta zaizkigula ezagun da. Tradizio bat gorde al diteke ainbeste denporan kutsutu edo galdu gabe? Gaiñera, Maiztegitarrak San Juan-en daudela berreun urtetik gora ezta izango. Ori bai, lenagotik ere beti izan da an mandazaiñentzat estalpe eta ostalaria. Dana dala, San Juan-go amonaren esanak eztirudi berak asmatutakoa, ezta Arantzazuko prailleai ikasitakoa ere. Eta Aita Rekondok siñisgarritzat ematen du.

Beraz, tradizio ori egia baldin bada, San Iñazio 1521-ko uda artan, oean etzana, ortixe ekarria izan zan. Araban, Barria-ko Monjakomentu ondotik pasatuko zan, eta Espardinetako pagadian gora, Katillu-iturri izeneko porturaiño iritxi. Auxe baita toki artan Araba ta Gipuzkoa arteko muga. Onera ezkerre, Arabako laua gibelean uzten da, eta ikuspegi oso bestelakoa begietaratzen zaigu: **Arantzazuko** eta **Arantzazu-aldeko zoko malkartsua**. Ango erreka-arru, amiltegi eta erorgu bildurgarriak, zurrumillo zoroan! Eta Katillu-iturritik San Juanera irixtean, aurrenengo aldiz agertzen zaigu Arantzazuko elizaren begi-kolpea. San Iñazio zetorreanean, berrogetamar urte ozta-ozta iraganak ziran emengo Ama Birjiña beneratzen asia zala, eta berton Frantziskotarrak finkatu zirela amar urte bakarrik. San Juango egonaldi bitartean mintzatuko ziran, noski, Arantzazuko Ama Birjiñaz, eta agian orduan egingo zun Iñigok promes, baldin sendatzen bazan, Arantzazura etortzeko. Izan ere ba-dakigu 1522-ko urteko lenbiziko illeetan bere gaitzetik sendatu eta Jainkoagana guztiz biurtuta, Arantzazura igo zala.

San Juan de Artiatik Aldaolako arzubia igaro eta Arrikutzera jo-ko zuten urrengo goizean gure bidaztiak. Andik Oñati, Bergara, Elosu, Azkoiti eta Loyolara. Beti da biotz-ukigarri gure aspaldiko gizon ospetsuak ibillitako bideen aztarnak jakitea. Ez al du norbaitek esan historiak eman oi diola paisajeari bere gatza? Bai, aspaldiko berri jakiteak berarizko kutsu eta lurrun gozoa erantsi oi die gure mendibaso eta erreka utsei. San Juandik Arrikutzerako bitarte ortan bada oraindak artiz eta gaztaiña-ondo zaar, gerri-lodi, biurri, eta erdi ustelduak. Makiña bat bidazti eta mandazain ikusitakoak dira, noski, kalmazada eta erreka-ondoan dauden zuaitzok. San Iñazloren denporakorik ere bada an, dudik gabe.

Eta orain, bukatzeko, albiste beltza. San Juan de Artiako baserri ospetsu eta aspaldiko ori, aurtan, udazkenerako, ustuko da bein betiko. Etxebazterrak saldu dituzte, eta badijoaz erri-zuloetan bizitzera. Ango soro eta belardietan erostunak piñuak sartuko ditu, eta akabo. Eta auek bezela, entzuten dedanez, Gipuzkoa eta Bizkaia osoan amai-katxo baserri-etxe ari dira ustutzen. Konturatzen al gera euskaldun eta euskaltzaleok nolako ondarena datorkigun gure euskera eta erri-tasunarentzat baserriaren eriotzak? Basarri eta Artetxek alarma-aldarria jo dutela badakit, eta arrazoi osoa dute jaun oiek. Pagakizunak gero ta aundiagoak diralako-edo, bizimodua bakartade artan neketsu ta eramangarri-eziña egiten zaielako-edo, beintzat badijoaz betiko. Ez ote dute gure agintariek zerbait egingo baserriari laguntzeko?

VILLASANTE

